

J.P. Jacobsens kunsthistorie genfundet

- eller Om videnskabens nytte af J.P. Jacobsens blyantsnotater i C.G. Estlanders *De Bildande Konsternas Historia* (1)

af professor, dr.phil.
Niels Haastrup

Allerede af sine samtidige blev J.P. Jacobsen kaldt en sprogets maler, f.eks. af Herman Bang (1879) og Edvard Brandes (1899), jf. Hallar, 1921, pag. 296f.). Det er derfor ikke overraskende, at Jacobsens stil og hans brug af farveudtryk, ikke mindst farveadjektiver, blev genstand for grundig udforskning.

I 1921 disputerede Søren Hallar på dette emne, men så stort set bort fra såvel Jacobsens interesse for kunst, som fra de mange henvisninger - selv de direkte - i hans kunstprosa til bildende kunst (se Hallar, 1921, f.eks. pag. 186 og 202).

Siden fremdrog litteraturhistorikeren Frederik Nielsen et eksemplar af den svensk-finske kunsthistoriker C.G. Estlanders bog: *De Bildande Konsternas Historia*, 1867, som Jacobsen havde ejet. I dette eksemplar findes der nogle blyantsnotater fra Jacobsens hånd, som Fr. Nielsen udtydede. Hans interesse var ikke Jacobsens forhold til kunsten, men til barndomsveninden Anna Michelsen. Fr. Nielsens læsning indgik i argumentationen i disputatsen fra 1953 om J.P. Jacobsen. Det var Fr. Nielsens tese, at J.P. Jacobsen i forholdet til ungdomsveninden var masochist, ja at han havde en generel psykisk disposition i denne retning, kaldet *alcolagni*, som havde været afgørende for hans forfatterskab.

I dag ville påvisning af en sådan disposition næppe være så sensationel, kun for så vidt den var særdeles dominerende, men senere forskning har måttet tage professor Fr. Nielsens tese op til diskussion, og herunder også blyantsnotaterne i Estlanders bog, som kun var kendt gennem Fr. Nielsens udtydning. De er senest diskuteret af Jørn Vosmar (1984) i hans disputats om Jacobsen. Vosmar kender netop de 10 citater, som Fr. Nielsen citerer, og nævner, at Anna er nævnt i de syv. Også for Vosmar er det forholdet til Anna, der er det centrale ved behandlingen af notaterne. Jacobsens forhold til bildende kunst er ikke taget op på denne baggrund. Derfor var der vel heller ikke grund til at efterspore bogen. Den var jo udnyttet.

Da jeg selv tog forholdet til bildende kunst op i en detailstudie (1985) om Fru Boye-skikkelsen i romanen Niels Lyhne kunne jeg studere Jacobsens stereoskop-billeder i Thisted o.lign. Men bogen selv var forsvundet. Der kunne jo være vigtige notater om andet end netop forholdet til Anna Michelsen!

Den gang Fr. Nielsen benyttede Jacobsens eksemplar af Estlanders bog tilhørte den T. Troensegaard, men han havde senere afhændet den, og den var ikke indgået i samlingerne, hverken på Det kongelige Bibliotek, eller på museet i Thisted, hvor man ellers finder Jacobsens manuskripter, bøger og andre efterladenskaber.

Efter et langvarigt eftersøgningsarbejde, hvor efterkommere af Jacobsen, og Fr. Nielsens søn, venligst bistod mig, viste det sig, at bogen stod til salg i antikvariatet hos Rosenkilde & Bagger.

Håndskriftafdelingen på Det kongelige Bibliotek var straks parat til at købe bogen, og den står nu igen til rådighed for forskningen som Ny Kgl. Saml. 1392 8vo med forstørrelser af notaterne i ms.-phot. 204 fol.

Hvad kan den så bruges til? Der er tre oplagte muligheder: For det første kan man gå efter professor Fr. Nielsens brug af notaterne: Er de alle med, og er de skrevet rigtigt af? (2). Jacobsen skrev ikke særlig læseligt, og notaterne findes især på højre-sider i den tykke, men smalle bog. Hans dansklærer bemærkede (vidnesbyrd 1865):

"Haandskriften er usædvanlig meget utydelig" (Linck, 1947, pag. 32).

For det andet kan man registrere de mange understregninger, Jacobsen gjorde under læsningen, og dermed danne sig et indtryk af, hvilke kunstværker og kunstnere det var, der på et tidligt tidspunkt fangede hans interesse.

For det tredje kan man få et indtryk af den særlige billedbeskrivende stil, som var udviklet i kunsthistoriske værker - dengang uden farveplancher, og danne sig et skøn over, om deres tradition for billedbeskrivelse kan have inspireret Jacobsens egen "maleriske" prosa.

Måske vil de to sidste punkter på længere sigt vise sig at være de mest interessante.

NOTATERNE

Notaterne vedrører i høj grad Jacobsens forhold til Anna Michelsen. derfor er det også rimeligt at datere dem til den periode, hvor det direkte forhold til Anna var mest aktuelt for ham. Barndomsveninden Anna var flyttet fra deres barndomsby Thisted til København sammen med sin mor i 1865 (Linck, 1947, pag. 28). Jacobsen kom i hjemmet og havde et nært forhold til hende - ikke mindst i diskussioner om religiøse forhold. Anna var stærkt troende, og hans atheistiske anfægtelser foruroligede hende. Jacobsen har næppe stået i noget seksuelt forhold til hende, men han accepterede ikke, at hun (i 1867) forlovede sig med en anden. Han helmede ikke, før hun slog op (Linck, 1947, pag. 51-52). Hun blev efterhånden sindssyg, og 1878 indlagt på sindssygeanstalt (Linck, 1947, pag. 94). Som Vosmar bemærker i sin fine analyse af forholdet var hun "kvinden i hans liv", og hans forhold til hende var ambivalent, en søster ramt af en incest-tabuering (Vosmar, 1984, pag. 253-61).

Det er rimeligt at antage, at blyantsnotaterne stammer fra årene kort efter, at bogen blev trykt, dvs. i 1867, det år hvor Jacobsen endelig blev student 20 år gammel, hvor han arbejdede med

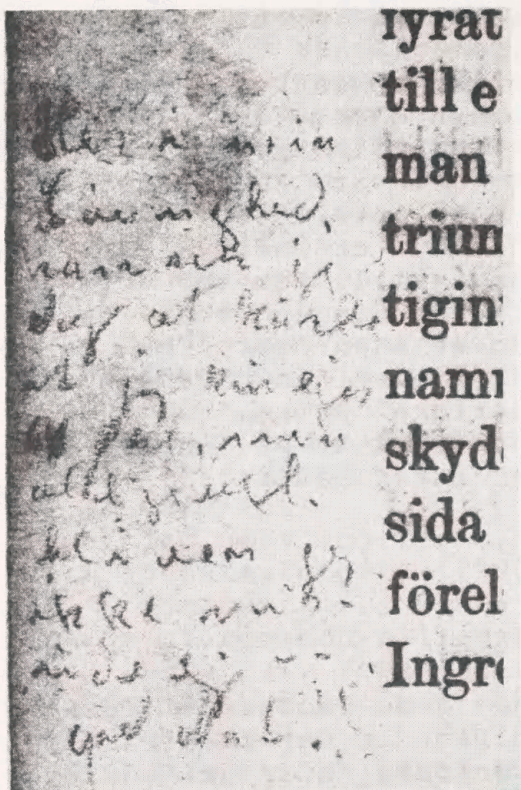

Fig. 1. Jacobsens notat hos Estlander pag. 118: Her i min Søvnighed san- ser jeg dog at huske at jeg kun ejer 64 skl. men alligevel bliver jeg (5) ikke misundelig -- God Nat!!

bl.a. Hervert Sperring (udg. posthumt), og sværmede for en ung solodanserinde, Betty Schnell. Han anskaffede bogen, allerede i udgivelsesåret. Det fremgår af ejernotitsen foran i bogen: JP Jacobsen 1867.

Det er næsten umuligt at forestille sig, at notaterne skulle være foretaget meget senere - og af en mere moden person, en guldmedaljevinder (1873) eller "gennembrudsforfatter" (Mogens, 1872). De anføres da også uden tøven i behandlingen af denne periode af hans liv, både hos Fr. Nielsen (1953, pag. 67) og hos Vosmar (1984, pag. 258), jf. notatet hos Estlander pag. 119 (jf. fig. 3), hvor den forestående eksamen omtales (det kunde dog være filosofikum).

Et andet af notaterne kunne tilsyneladende tale imod denne datering. Pag. 118 hos Estlander omtales de enorme priser på maleren Ingres' værker. Jacobsen finder anledning til at bemærke, at han kun ejer 64 øre, hvis vi skal tro Fr. Nielsens læsning.

Nu blev det ny mønts-system først indført januar 1875; så har Fr. Nielsen læst rigtigt, er denne note - og muligvis flere med den - først skrevet efter denne dato. Der er ganske vist rettet med en kraftigere blyant på dette sted (3), men vi kan alligevel slå fast: der står ikke øre. (fig. 1).

Skal man vælge mellem forkortelserne for de tre kurante møntenheder: rigsdaler, mark og skilling er der ingen tvivl. Der står skl.. Så der er ikke grund til at rette på den tidlige datering. Men kan man læse øre i stedet for skl., fordi det er det man venter at finde, kan man måske også læse andet, der ikke står. Jacobsens hånd er virkelig svær! (jf. ovf.).

Derfor er det nødvendigt at gennemgå de notater, hvor Fr. Nielsens læsning er kritisabel, og yderligere fremlægge de tre notater, som han ikke har medtaget.

I vore dage har vi sandsynligvis et bedre hjælpemiddel end han havde: en lyslup med ultraviolet lys til læsningen af disse meget små og svage blyantsnotater.

Lad os se på det berømteste notat først. Af de belæg Fr. Nielsen anfører fra Jacobsens livshistorie til fordel for sin tese, er dette - i Jacobsens kronologi - det første belæg efter den berømte skolestil om Munkevæsenets lyse Sider fra 1865, som gerne fremhæves som et forvarsel om flagellanterne i Pesten i Bergamo, og som Fr. Nielsen tager afsæt i, når han i disputatsen introducerer Jacobsens "særlige forhold": For at han har følt lyst ved selvnedværdigelsen, er hans forfatterskab et langt vidnesbyrd om (Fr. Nielsen 1968a, pag. 50)(4). (fig. 2).

Frederik Nielsen læser (1968a, pag. 66) notatet hos Estlander pag. 108 således: Var Exsamen ikke saa nær saa vilde jeg skrive et Digt om dette Møde, og jeg som en Kierkegaard og Regine. Tyran er jeg jo ogsaa - Gud bedre det. Vanskelighederne begynder ved jeg (2). Der står ikke jeg. Jacobsen har et særligt "jeg"-tegn, der skrives yg. Det vi kan læse ligner nærmest yg. Vi kan vælge mellem et fejlskrevet "jeg"-tegn og et ufuldstændigt ord, hvor der mangler f.eks. et s. Man kunne foreslå læsningen syg, idet s og y er

Fig. 2. Victor Orsel. Le Bien et le Mal (Musée de Lyon).
 Jacobsens notat til Estlanders tekst pag. 128 lyder: Anna
holder nok af mig til at lade mig synes at den lastbare
flickan er den dydigste!!

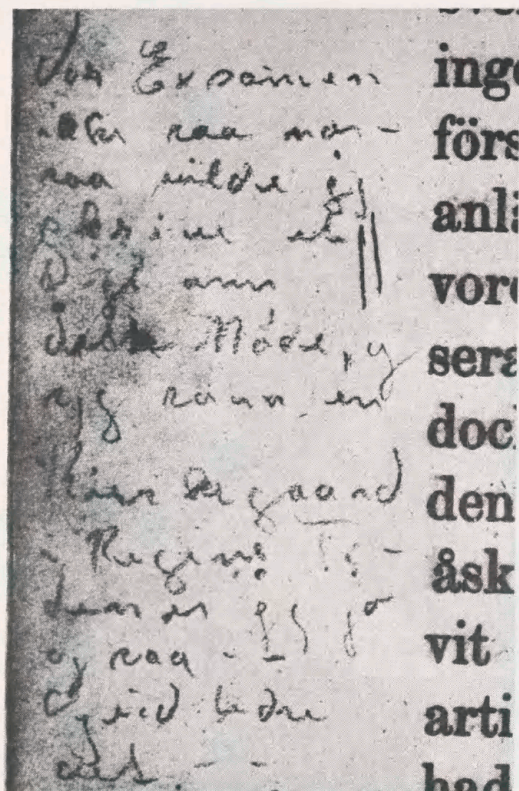

Fig. 3. Jacobsens notat i Estlanders bog pag 108.

skrevet sammen på en uigennemsigtig måde. (fig. 3) (fig. 4).

Dernæst må vi anholde og (2). Her står ganske tydeligt blot i. Endelig er Tyran klart fejllæst. Der står uden tvivl Tiden; skønt i-et zigzagger lidt, har det prik over. Altså må vi læse den sidste del af notatet således, idet vi tilføjer et O, som Fr. Nielsen har glemt: ...og syg (?) som en Kierkegaard i Regine. Tiden er jeg jo og saa -- O Gud bedre det.

Men hvad skal vi stille op med den læsning? Hverken syg(?) .. i eller Tiden giver jo umiddelbart mening her, og det er vel også derfor Fr. Nielsen indfører sine konjekturen uden at markere, at de er det. Jeg har ikke pt. belæg på frasen syg i ækvivalerende med syg efter, men det må være den rimeligste tolkning.

Den berømte "Tyran", som Fr. Nielsen får så meget ud af (jf. citatet ndf. (pag. 13) fra Fr. Nielsen 1968a pag. 66n-67ø) må vi erstatte med

Fig. 4. Gerard: Psyche og Amor (Louvre). Notatet findes hos Estlander (pag. 108) ud for flg.: "Psyche mottagande första kysen av Amor". Den svaga teckningen, - som föranlät skulptören Guiraud att fråga om reffbenen hos Psyche voro lagda på längden eller tvären, och Amors något friserade nästan för delikata personlighet röja brister, som dock aldrig skola hos bilden utplåna det ömma behag och den angenäma blomstrande kolorit, hvarmed tjuste åskådarna i 1798 års salong.

Tiden, men kan det tilskrives en mening?

Vi skal vist op i for høje filosofiske luftlag, hvis vi skal tage ordet i sin standardbetydning og påstå, at Jacobsen sætter sig selv lig med et begreb om "tid" eller "tiden", selv om der nok skulle en analyse af Jacobsens læsning af Kierkegaard til for at afvise det. Vi må til Jacobsens jyske modersmål for at finde en mulig forklaring.

Slår man op i Feilbergs jyske ordbog (Feilberg, 1886f.), ser man, at på jysk har ordet tidig også formen tien, f.eks. i Thy. Hertil kunne man nok forestille sig en standardiseret form tiden. Tidig/tien betyder "sulten", og en betydning "sulten efter sex" har redaktionen af den ny jyske ordbog i Århus også registreret, omend ikke i Thy, meddeler ordbogsleder Ove Rasmussen venligst.

Jacobsen var bevidst om dialekten i Thy, og skrev som ung et dialektdigt, der nok handler om "sult", men ikke bruger vort ord (citeret i Linck, 1947, pag. 30). Det er nok det sandsynligste, at den unge provinsstudent har gjort sig umage for at holde dialekt og rigssprog ude fra hinanden, selv i de mest intime notater. Derfor skal jeg ikke insistere på den jyske tolkning. Måske skal vi blot konstatere, at det, der faktisk står, er ubegribeligt. Det er jo ikke et digt, hvor alt per definition kan tilskrives mening. Men effekten for Fr. Nielsens argumentation er den samme. Vi skal gøre den op, når vi har set flere eksempler.

Den næste kritisable læsning findes i notatet pag. 131. Fr. Nielsen læser (1968a, pag. 69) Aa jeg føler Væmmelse ved en saadan Beskrivelse, Anna vilde græde. Jeg har svært ved at acceptere Væmmelse, men har pt. intet bedre forslag: klemmelse? (fig. 5).

Pag. 183 findes to notater. Det ene indeholder en problematisk læsning. Fr. Nielsen (1968a, pag. 70) læser er jeg raa? var jeg det kunde jeg saa føle jordens Smerter. De sidste ord refererer til Estlanders omtale af et maleri af A. Scheffer med titlen "jordens smårter". Estlander skriver: Bland religiøsa stafflibilder äro väl Scheffers verk att anse som den moderna konstens yppersta

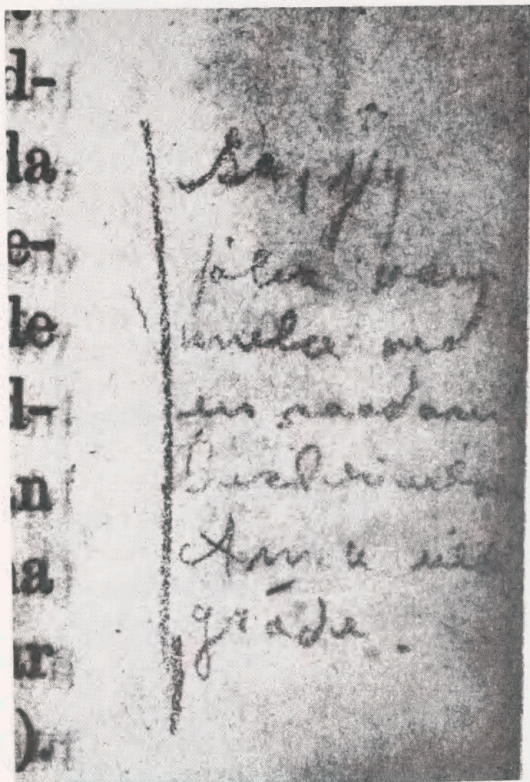

Fig. 5. Jacobsens notat i Estlanders bog pag. 131.

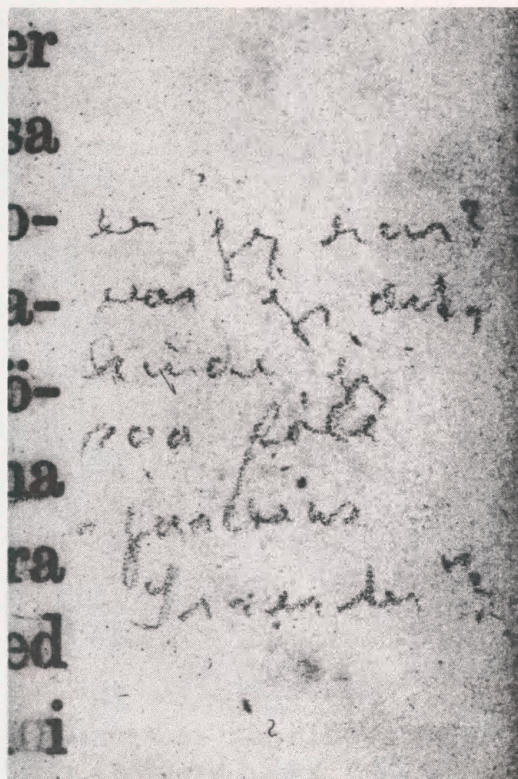
alster; i hans ... "jordens smårter" och i talrika andre skapelser stiger formförmågan städse i jemnhöjd med känslan, och det så mycket lättare, som känslan .. alltid hos Scheffer ä uppriktig och ärlig. Häri liksom i förkärlikheten för kvinnlig renhet och adel, var Scheffer en själsförvandt till Fladrin.

Fr. Nielsen underbygger indirekte sin läsning raa, ved at henvise til at ordet benytttes 14 sider længere fremme i Estlanders tekst, hvor der også findes et notat, som vi kommer til lidt senere.

Men hvis man læser ren, hvad der efter min mening står (Jacobsens n-er og m-er er meget brede, mens e-erne er smalle), refereres der tvangløst til den umiddelbare kontekst hos Estlander jf. ovf. Jacobsen reflekterer vel blot over en modsigelse i Estlanders tekst efter recepten: "for den rene er alting rent". Der kunne have stået "man" i stedet for jeg.

Men det støtter unægtelig ikke Fr. Nielsens

Fig. 6. Jacobsens notat i Estlanders bog pag. 183.

ideer om, at Jacobsen var "rå" og "tyrannisk" overfor Anna (jf. hans kommentar til citatet over med "Tyran"): De .. fører ind til en mulig speciel algolagnisk fortolkning af Jacobsens forhold til Anna. Han kan have følt den hensynsløse opførsel over for den betingelsesløst elskende unge pige som en vellyst (1968a pag. 66). (fig. 6).

Men der er endnu et notat, der viser en dristig konjektur, som bruges til støtte for Fr. Nielsens tese. Pag. 197 hos Estlander læser Fr. Nielsen (1968a, pag. 70): det jeg skriver er en slags nature morte, og dog vilde jeg saa gerne bevæge mig som en ørn, højt og kraftigt, men jeg sidder fast i svinsk Dunst, kun en forstaar mig - Anna! (jf. foto i Fr. Nielsen, 1973: Breve, pag. 48-49). (fig. 7) (fig. 8).

Vanskeligheden gælder svinsk Dunst. Så vidt jeg kan læse ender begge ord på -t, og der står ingen s-er foran disse t-er.

Det indledende s- i svinsk er blot en lille vinkel, der kunne være resten af flere forskel-

lige bogstaver, og det følgende y er skrevet på en ujævnhed i papiret og er ligeledes flertydigt. Den mest nærliggende læsning, hvis jeg skal vove pelsen, er sunt dunt. Begge ord er med lille begyndelsesbogstav.

Kan det give nogen mening? Udtrykket findes - ligesom Tiden (jf. ovf.) - i jysk, i udtrykket det er sunt (og) dunt med betydningen "det er all right", "glemt og gemt", "fejlet ind under gulvtæppet", "neddysset", "dødt og begravet", "standset og i ro" (venligst oplyst mundtligt af Ove Rasmussen, den jyske ordbog, Århus).

Igen skal jeg ikke insistere på min konjektur, andre læsere kan måske gøre det bedre, men kun på, at Fr. Nielsens læsning er umulig. Konteksten peger ikke på en moralsk/religiøs, men på en æstetisk problematik ligesom det raa fra ovst. citat, som Fr. Nielsen refererede til i sin tolkning (jf. ovf. pag. 11) af notatet pag. 183.

Men hermed er også sagt, at tre væsentlige argumenter - udenfor Jacobsens fik-

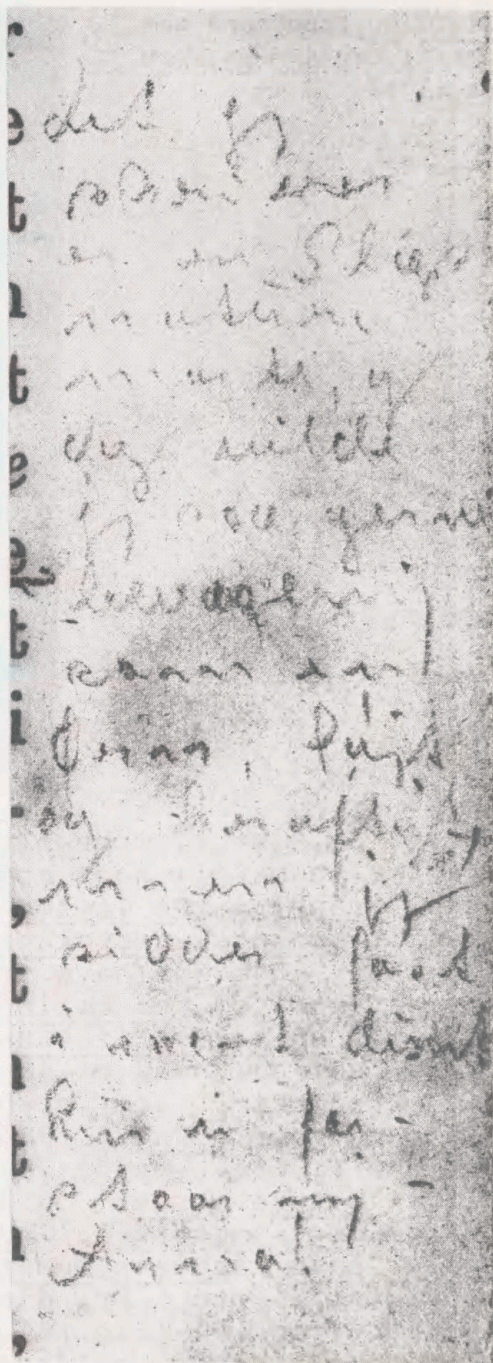

Fig. 7. Jacobsens notat i Estlanders bog pag. 197.

Fig. 8. Courbet: Psyche og Venus (Nimes)

Estlander skriver pag. 197 om Courbet: han är en mästare i la nature morte, som det heter. Men medan Decamps öfver det liflösaste göt en tjusningsfull och tankfull stämning, behandlar Courbet det liffullaste, fast Psyche och Venus sjelf, som nature morte och deraf det råa och vidriga intrycket. Hans "badande quinna" är ett ryggstycke, som utan att förlora något kunde hänga bredvid Rembrandts formlösa djurkropp i slagtarens dörr.

tionsprösa - er faldet bort som støtte for Fr. Nielsens tese. Denne problematisering af hans læsninger er en støtte for J. Vosmars tese, at Fr. Nielsen overbetoner og fejltolker Jacobsens anlæg for sado-masochisme (Vosmar, 1984, pag. 260f. og 331f.).

Vi skal nu se på de tre notater, som Fr. Nielsen ikke citerer. 1. Estlander behandlar pag. 173 Xavier Sigalon's maleri: Hans "courtisänen" är till känslan och särdeles i anseende till den varma mättade färgen det mest venetianska stycke jeg känner af modern hand. Men han hängt sig i "Locusta som pröfvar giftet på en slaf" (1824) åt den rådande böjelsen för det grymma, hans färg

Fig. 9. Sigalon: Courtisane (Louvre).

blef desutom grumlig, ... (fig. 9).

Jacobsen skriver i margin ud for courtisane: hun er som Djævelen selv. Det kan være tilfældigt, at det ikke er skrevet ud for Locusta; blot omtalen af en kurtisane behøver vel ikke at fremkalde et sådant udbrud.

2. Estlander skriver pag. 303: Atterbom ursäktar Overbeck dermed, at han "tillhörde det slags själar, som naturen födt till katoliker och som därför, för sin enskildta del, göre rätt i att lyda sitt behof." Jacobsen har næppe brudt sig om denne type determinisme, og har skrevet i margin: Mon forfatteren ikke her husker Fejl.

3. Estlander skriver pag. 321 om Peter Cornelius: hans stafflibilder äro icke flere än tre, af hvilka "Christus i helvetets förgärd" .. torde vara den mest betydande, och de bevisa att mästarren gjorde rätt i att afstå från en procedyr, hvars verkningar han icke förstod att frambefalla. Jacobsen skriver i margin: altid raaber han om teknik, naar han nævner Kristus.

Citaterne viser i det mindste, at religiøse

problemer spillede en rolle for Jacobsen. Man kunne let forestille sig, at den sidste bemærkning var et citat fra en diskussion med Anna.

Det ser ud til, at der forestår et vist oprydningssarbejde vedr. J.P. Jacobsen blandt specialister i forfatterpsykologi.

Vi kan nu gå over til de spørgsmål, som egentlig var grunden til min eftersøgning af Jacobsens eksemplar af Estlanders bog.

Baggrunden var følgende. I min artikel (Haastруп, 1984) Fru Boyes Portræt, J.P. Jacobsen og Billedkunsten, viser jeg med et konkret eksempel, hvorledes Jacobsen arbejder med referencer til bildende kunst. Fru Boye, en af kvinderne i romanen Niels Lyhne (1880), skildres i en bestemt scene, så hun ud i detaljer ligner Canovas skulptur i Rom af Paolina Borghese. I romanen er det kort før denne beskrivelse annonceret, at det rygte var usandt, at hun skulle have ladet sig modellere på samme måde som Paolina Borghese. Altså en præcis henvisning, eksplicit nævnt, og implicit brugt. Denne skulptur var den gang velkendt af det dannede publikum, ligesom Paolina selv, Napoleons søster, der hørte til dem, man kunne skandalehistorier om.

Jeg viser i min artikel, hvorledes denne henvisning kan indarbejdes i tolkningen af romanen.

Men der er flere referencer til bildende kunst i Jacobsens kunstprosa som kunne udnyttes på denne måde, jf. tilsvarende undersøgelser med samme tendens af andre forfattere i international litteraturvidenskab (Meyers, J., 1975).

Derfor kunne det være interessant at udforske lidt nøjere Jacobsens læsning i kunsthistoriske værker. Når det gælder nærværende værk, vil være rimeligt at undersøge flg.:

Dels tendensen i J.P. Jacobsens indstregninger, dels forholdet til Estlanders billedbeskrivende stil.

INDSTREGNINGERNE

Estlanders værk omfatter 13 kapitler. Jeg gengiver overskrifterne i stikordsform, med forklarende parenteser: 1) Inledning, 2) Engelska skolan

(1. Kent - Lawrence), 3) Engelska skolan (2. Turner - Flaxman), 4) Franska skolan (indl.), 5) Idealisterne, 6) Koloristerne, 7) Måleriet under andra kejsaredömet, 8) Den plastiska atmosfären i Rom, 9) Konsten i Tyskland, 10) Nazarenerne konst, 11) Konsten i Sverige, 12) Konsten i Sverige under Gustaf III.s tid ... 13) Konsten i Sverige i medlet af 20-talet.

Jacobsens brug af bogen har været meget selektiv. Hans interesse gælder især den franske kunst - og især kunsten før det andet kejserrige. Hovedparten af hans indstregninger og notater findes i kapitlerne 4-6 om den franske kunst, dvs. siderne 79-190, jf. at notaterne findes fra pag. 104 og kun tre af dem efter pag. 190, nemlig pag. 197 (kap. 7) samt pagg. 303 og 321 (kap. 9).

Indstregningerne starter pag. 8 og går et par sider frem, derefter springes (over englænderne) frem til pag. 81, hvor den franske skole (kap. 4) netop er begyndt. Understregninger fortsætter nu jævnt, men tynder ud. Jeg har ikke bemærket nogen efter pag. 327, dvs. vi må antage at læsningen er sluttet midt i kap. 9 om kunsten i Tyskland før Nazarenerne.

Jacobsen understreger ofte blot udvalgte kunstnernavne. Af navne der tydeligt har fanget hans interesse kan nævnes David, Ingres, Gericault og Courbet. Men de er blot endnu kendte navne blandt de mange, som ikke spiller nogen rolle i vore dages oversigter over den tids franske kunst. De valgte illustrationer, der er selekteret af Jacobsens notater i bogens marginer, illustrerer meget vel, hvorledes smagen har skiftet siden Jacobsens dage. Men der findes også udråbstegn ved adskillige slagord fra samtidens æstetiske debat, som man godt kunne lave en interessant lille samling af.

Der findes navneregistre til Estlanders værk. Det vil være ganske enkelt at gå efter navne på de kunstnere, som Jacobsen henviser til i sine værker, for at se, om han allerede tidligt har hæftet sig ved dem, og evt. hvilken første præsentation han har fået af dem hos Estlander. - En spændende opgave.

Det andet spørgsmål vedrørte den billedbeskri- vende stil hos Jacobsen. Jacobsen var berømt for

sin evne til at beskrive, meget præcist og detaljeret, især farvenuancer. Det er der som nævnt ovf. skrevet en hel doktordisputats om af Hallar. Man kan læse om det i Skautrups sproghistorie (Skautrup, IV, pag. 191f.), hvor også Jacobsens udnyttelse af sin dialekts ordforråd tages op (f.eks. korrespondancen med E. Brandes om brugen af ordet blaaavidst).

Jacobsens stil virkede manieret og kunstlet på mange læsere, og man har da også spekuleret på, hvor han havde dette træk fra. Man har ofte henført dette til hans professionelle naturvidenskabelige baggrund.

Men mig bekendt har man ikke overvejet påvirkning fra kunsthistorien.

Estlanders værk er nok en kunsthistorie, men ikke af den slags vi kender i dag. Der er ingen billeder i - ikke en gang de gengivelser i streg, som man ellers ofte kan finde i værker fra denne tid f.eks. i Julius Langes værker. Fotografiet var nok opfundet, men først i 1872 kom gennembruddet. Da blev der på en international kongres stillet forslag om oprettelse af et Kunsthistorisk selskab for fotografiske Reproduktioner (Fawcet, 1986). Det afgørende for vor problemstilling er, at der den gang ikke var billedlige gengivelser af farver.

Alt skulle beskrives med ord. Den kunsthistoriske forfatter skulle ikke blot kunne fremstille sine overvejelser over kunstens historie og give vurderinger af enkeltværker, han skulle samtidig kunne skildre sin genstand, kunstværket, så læseren kunne se det for sig, ikke blot dets motiv, men netop det kunstneriske i den måde, det var fremstillet på - ikke mindst indtrykket af farvevirkningen var kunsthistorikerens ansvar, som et supplement til ufuldkomne billedlige gengivelser.

Det Jacobsen kunne, male med sproget, er netop en færdighed, han kunne have styrket ved læsning i samtidens kunsthistorie. Vi skal ikke her gennemgå Jacobsens læsning af kunsthistoriske værker, f.eks. Julius Langes, men blot se på Estlanders bog, som vi ved, han har kendt, før han skrev sine gennembrudsværker.

Men kan det være Estlanders prosa, der har inspireret ham? De citater fra Estlanders bog,

Fig. 10. Thomas Couture: Décadence romaine (Louvre). Estlander skriver pag. 195-96: Denna storartade orgiebild är den hemska bilden af en förödelse, der en skön natur, som uttömt sig i njutningar, och ett själslif, hvars uppgift slutligen blott är att underhålla den sinnliga branden, störta samfäldt i ruiner. Ehuru kostymen är det romerska kejsaredömet, har konstnären icke saknat modeller i Paris, och då anordningen af dessa män och qvinnor, som ligga par om par lägrade på en kolossal soffa, knappast öfverensstämmer med romerska plägseder, så blir man desto lättare böjd att flytta scenen. Man kunde nu gerna i detta högst interessanta verk förbise bristen på rytm båda i gruppernas och den gråa grundtonens splittring, i det bland de förra ingen öfver- och underordning iakttages, och i det den senare icke verkar i massa, utan smått öfverallt, såsom bly-halftainter i den ros- och axfärgade karnationen, som aska i den grönaktiga skuggorna, som silfverstofft på drågterna.

der er bragt ovf. i förbindelse med gennemgangen af Jacobsens notater, er ikke velegnede til at argumentere for en sammenhæng; der nævnes næppe i disse citater en eneste farve, til gengæld tilskrives de omtalte kunstværker værdi som tjunsningsfulla, liffulla etc. Men der findes andre citater, lad os blot nævne et enkelt (jf. billedteksten overf.), der peger i retning af Jacobsens "Perlestikkerstil":

Vi vælger Estlanders beskrivelse af et billede af Thomas Couture (fig. 10), hvor man især kan hæfte sig ved de sidste linjer i beskrivelsen af Decadence romaine. Ordene findes næppe hos Jacobsen - men de ligner: såsom bly-halfteinter i den ros- och axfärgade karnationen, som aska i de grönaktiga skuggorna, som silfverstoff på drägt-erna (Estlander, 1867, pag. 196).

NOTER

1. DE BILDANDE KONSTERNAS HISTORIA från slutet av adertonde århundradet till våra dagar, af CARL GUSTAV ESTLANDER, docent vid universitetet i Helsingfors, Stockholm, på L.J. Hiertas Förlag, 1867, nu Ny Kgl S 1392 8vo. I eksemplaret findes exlibris, et tilhørende bogsamleren G. Nygaard, et andet uidentificeret: en cirkel inddelt i fire felter, hvoraf øverste og nederste har bogstavet K, venstre og højre henh. M og H.

2. I eksemplaret fandtes ved købet hos antikvariatet et antal gule sedler, beskrevet med fyldepen, indlagt ved Jacobsens notater, og med en næsten korrekt afskrift af disse. På disse sedler var på afgørende steder rettet med blyant til den læsning, som Fr. Nielsen gengiver i disputatsen.

3. Lige som i notatet pag. 128, hvor der er tilføjet gåseøjne om den lastbare flickan (jf. Vosmar, 1984, pag. 259, Fr.N. 1953, pag. 69).

4. Foto i Fr.N.s udg. af Samlede værker Bd. 5 (1973), ill.nr. 175, pag. 40-41, hvor J.P.J. skriver thi Bodsøvelser er Sandselighed. Fr.N.skriver: Første gang han røber de anlæg, der kom til at dominere hans indre liv og hans digtning, er i maj 65, da han i begyndelsen af sin krisetid skrev en stil om munkevæsenets lysere (!) sider (Fr.N., 1968, pag. 49-50). Man kan hertil bemærke, at nok er citeret slående, men at den umiddelbare kontekst i stilen peger på en modsætning mellem fantasi og virkelighed, og at Sandselighed netop er "virkelighed".

5. Lige som notatet pag. 128, hvor der er tilføjet gåseøjne om den lastbare flickan (jf. Vosmar, 1984, pag. 259, Fr.N. 1953, pag. 69).

LITTERATUR

- Bang, H., 1879: Realisme og Realister, Kbh.
 Billeskov Jansen, F. edit., 1984: J.P. Jacobsens Spor, Kbh.
 Brandes, E., 1899: Breve fra J.P. Jacobsen, 2. udg., Kbh.
 Estlander, C.G., 1867: De bildande konsternas Historia, Sthlm.
 Fawcet, T., 1986: Graphic versus photographic in the nineteenth century reproduction (in Art History vol. 9, no. 2), London.
 Feilberg, H.F., 1886f.: Bidrag til en Ordbog over Jyske Almuesmål I-IV, Kbh.
 Haastrup, N., 1984: Fru Boyes Portræt etc., in Billeskov Jansen edit.
 Hallar, S., 1921: Synselementerne i Naturskildringen hos J.P. Jacobsen, Kbh.
 Jacobsen, J.P., 1881: Pesten i Bergamo (In Mogens og andre noveller), Kbh., 1882.
 Jacobsen, J.P., 1880: Niels Lyhne, Kbh.
 Jacobsen, J.P., 1872: Mogens (in Nyt dansk Maanedsskrift, 1872, og Mogens og andre noveller, 1882), Kbh.
 Linck, A., 1947: J.P. Jacobsen, Et Levnedsløb, Kbh.
 Meyers, J., 1975: Painting and the novel, Manchester.
 Nielsen, Fr., 1953: J.P. Jacobsen, Digteren og Mennesket, Kbh.
 Nielsen, Fr., 1968a: J.P. Jacobsen, Mennesket, Kbh.
 Nielsen, Fr., 1968b: J.P. Jacobsen, Digteren, Kbh.
 Nielsen, Fr.: J.P. Jacobsen, Samlede Værker 1-6, Kbh.
 Skautrup, P., 1968: Det danske sprogs Historie, Bd. IV, Kbh.
 Vosmar, J., 1984: J.P. Jacobsens Digtning, Kbh.

Bilag 1

Kunstnere og kunstværker ud for hvilke de 13 egl. notater (1)-(13) findes i J.P. Jacobsens ekspl. af Estlander (1867) (forkortet E. + sidetal)

- (13) Cornelius, P. (Chr. i Helvetets forgård) E. 321; (11) Courbet, G. (Badande Quinna) E. 197b; (11) Courbet, G. (Psyche & Venus) E. 197a; (7) Delaroche, P. (biog.: død hustru som motiv) E.159; (6) Gautier, T. (æstet. teori om Chr. lidelse) E. 131; (2) Gerard, F. (Psyche får første kys af Amor) E. 108; (3) Ingres, J.D.A. (biog.: høj pris på kunst) E. 118; (4) Ingres, J.D.A. (dennes død) E. 119; (5) Orsel, V. (Den dydige och lastbare flickan) E. 128; (12) Overbeck, F. (omvendelse til katolicisme) E. 303; (1) Prud'hon, P. (biog.: elskerindes selvmord) E. 104; (10) Scheffer, A. (Jordens smårter) E. 183b; (9) Scheffer, A. (Beatrice & Dante) E. 183a; (8) Sigalon, X. (Courtisanen) E. 173